

Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver. Høringssvar fra Dysleksi Norge

19.01.17

Dysleksi Norge er positive til forslaget til ny rammeplan. Sammenlignet med tidligere, fremstår den nye rammeplanen som et tydeligere styringsverktøy og det er klarere hva som forventes av barnehagen. Dysleksi Norge har særlig kommentarer til delene av rammeplanen som omhandler språk.

Å utvikle språket er noe av det viktigste som skjer i et barns liv. Gjennom språket lærer vi å forstå oss selv og omgivelsene rundt oss, og det hjelper oss til å reflektere og organisere tankene våre. Det gir oss en identitet, fellesskap med andre mennesker og tilhørighet i det samfunnet vi lever i.

Et betydelig antall barn og unge kan ikke delta i det sosiale og læringsmessige fellesskapet i barnehagen på samme måte som sine jevnaldrende, fordi de strever med grunnleggende språklige ferdigheter. Å kunne bruke språk er helt nødvendig i kommunikasjon og samspill med andre, og helt avgjørende for å tilegne seg nye kunnskaper.

Barn med språkvansker er derfor en risikogruppe både med tanke på sosial deltakelse, kunnskapstilegnelse og utdanning. For barn med språkvansker er derfor tidlig identifisering og gode språktiltak helt avgjørende for deres senere fungering.

Det er en misforståelse at språkvansker med enkelhet kan oppdages uten bruk av systematiske verktøy. Enkelte utslag av språkvansker, som f.eks. uttalevansker, kan enklere oppdages. Men de mest alvorlige formene for språkvansker, som impressive språkvansker, er godt skjult og omtales ofte som "the hidden problem". Vanskene kan være subtile og lite synlige, og det er ikke lett å forstå eller gjenkjenne dem.

Hvis disse barna ikke blir fanget opp og fulgt opp blir både vanskene større og de vil påvirke større deler av barnets sosiale hverdag såvel som barnets selvfølelse. Etterhvert som barnet begynner i skolen og læringstrykket øker, kommer kravene til kognitive funksjoner som oppmerksomhet, hukommelse, resonnering og språk, og vanskene blir særlig tydelige. Språkvanskene kan komme til syne på ett eller flere språklige områder innen språkforståelse og språkproduksjon (Espenakk mfl., 2007).

Ca. 5% av alle barnehagebarn har spesifikke språkvansker. Det er også ca. 5 % som har en språkvanske som vil utvikle seg til å bli dysleksi. I tillegg kommer barn som har generelle vansker med språket.

Dysleksi Norge er positive til departementets forslag i sin helhet. Vi er enige i behovet for å gjøre rammeplanen tydeligere med fokus på rettigheter og plikter og vi mener at departementet har lyktes med det. Det virker fornuftig å utarbeide støtte- og veiledningsmateriell. Det er naturligvis av stor betydning hvilket innhold disse får.

Dysleksi Norges innspill kort oppsummert:

- Dysleksi Norge er enig i at barnehage og foresatte skal utveksle observasjoner og vurderinger av barna.
- Språkvansker og flerspråk må omtales i kapittel 4, under "Barnehagen skal fremme kommunikasjon og språklig kompetanse"
- Barnehagen må forpliktes til å systematisk observere språk
- I overgang mellom barnehage og skole har barnehagen et særlig ansvar i å gi god veiledning til foresatte om forhold som kan ha betydning for læring.
- Utarbeiding av veiledningsmateriell må inkludere:
 - Hvordan barn med språkvansker kan fanges opp, herunder systematisk observasjon av språk.
 - Kunnskap om forskjellige typer språkvansker og hvordan disse utarter seg over tid.
 - Kunnskap om hva som er gode tiltak for barn som strever med språk.
 - Veiledning for overgangssamtalene

Innholdsfortegnelse

GENERELT OM FORSLAGET	3
KAPITTEL 1: BARNEHAGENS VERDIGRUNNLAG	3
KAPITTEL 2: BARNES MEDVIRKNING	3
KAPITTEL 3: SAMARBEID MELLOM HJEM OG BARNEHAGE	3
KAPITTEL 3: BARNEHAGENS FORMÅL OG INNHOLD	4
SPRÅKVANSKER	4
FLERSPRÅK	4
KAPITTEL 4: BARNEHAGENS ARBEIDSMÅTER	4
KAPITTEL 5: BARNEHAGENS FAGOMRÅDER	5
KAPITTEL 6: ANSVAR OG ROLLER	5
KAPITTEL 7: BARNEHAGEN SOM PEDAGOGISK VIRKSOMHET	5
PLANLEGGING OG VURDERING	5
TILRETTELLEGGING AV TILBUDET FOR BARN SOM TRENGER EKSTRA STØTTE	5
KAPITTEL 8: OVERGANGER	5
UTARBEIDING AV VEILEDNINGSMATERIELL	6
HVORFOR ER DISSE TEMAENE SÆRLIG VIKTIGE? FAGLIGE BEGRUNNELSER	6

Generelt om forslaget

Det er positivt at rammeplanen inneholder en rekke plikt-formuleringer der "bør" er erstattet med "skal". På mange områder er generelle råd tilstrekkelig, men på en rekke andre må formuleringene være mer forpliktende.

Vi vil også bemerke at det er uheldig at rammeplanen gjennomgående bruker begrepet "foreldre" istedenfor "foresatte". Vi anbefaler å konsekvent bruke "foresatte" for et mer inkluderende språk.

Kapittel 1: Barnehagens verdigrunnlag

Betydningen av relasjoner mellom barn og voksne i barnehagen og det ansvaret voksne har for relasjonen får stadig økt oppmerksomhet. Det er derfor overraskende at relasjoner ikke får større betydning i forslaget til ny rammeplan. Gode relasjoner er viktig for alle barn og det er de mest utsatte og sårbare barna som har størst problemer med relasjoner. Det er svært viktig at det er de voksne som er ansvarlige for at relasjonen er god, også når det er vanskelig. Relasjoner og det ansvaret voksne har for relasjoner må omtales tidligere i rammeplanen og omtales tydeligere som en del av barnehagens verdigrunnlag.

Under punktet om livsmestring står det at barnehagen står i en sentral posisjon til å observere og motta informasjon om barns omsorgs- og livssituasjon. Det samme gjelder i aller høyest grad barnets språk og sosiale fungering. Språkvansker kan dessverre utvikle seg til å bli livsvansker hvis de ikke møtes riktig.

Dysleksi Norge mener at det også burde stått noe om barnehagens sentrale posisjon til å fange opp barn med språkvansker slik at disse kan hjelpes så tidlig som mulig. Selv om det finnes antydninger til rollen, er planen tjent med å få en eksplisitt formulering om dette.

Under livsmestring står det også at barnehagen skal forebygge krenkelser og mobbing. Dysleksi Norge mener at i mobbebegrepet må begrepet utestengelse inkluderes.

Kapittel 2: Barns medvirkning

Ingen merknad.

Kapittel 3: Samarbeid mellom hjem og barnehage

Dysleksi Norge er enig i at barnehage og foresatte skal utveksle observasjoner og vurderinger av barna. Både spesifikke språkvansker og dysleksi er svært arvelig. Dersom det foreligger informasjon om vansker i familien er det svært viktig at barnehage og foresatte har en samtale om dette.

"Ut med språket!" er en longitudinell studie av Turid Helland (UiB). I forbindelse med studien ble det utviklet en risikoindeks for femåringer kalt RI5. Et enkelt spørreskjema som fylles ut av foresatte og pedagogisk leder når barn er 5 år, har vist seg å være en god indikator på de barna som senere skulle vise seg å utvikle dysleksi. Av de som utviklet dysleksi var 85% ekte positive og 15% var falske negative. Av de falske negative skulle det vise seg at flere hadde vansker i familien som ikke var kjent. Hadde de vært kjent og opplyst om, ville disse havnet i risikozonen. Risikoindeksen benytter faktorer som forskning viser har nær sammenheng med utvikling av dysleksi. Det er først og fremst avvikende språkutvikling og arvelighet. Typisk for dysleksi er at vanskene er subtile og ofte vanskelige å observere.

Vi mener at barnehagen rutinemessig skal stille spørsmål om eventuelle språkvansker i familien.

Kapittel 3: Barnehagens formål og innhold

Barnehagen skal fremme kommunikasjon og språklig kompetanse.

Språkvansker

Et viktig formål med rammeplanen er å gi styrer, pedagogiske ledere og det øvrige personalet en forpliktende ramme for planlegging, gjennomføring og vurdering av barnehagens virksomhet. Hvilke ord om velges har betydning for hvordan innholdet blir lest og forstått.

Det ligger en erkjennelse i å eksplisitt nevne barn som har vansker med språket. Det er et faktum at det gjelder mange og at de ofte, dessverre, blir oversett i barnehagen.

Vi mener det er en svakhet i den foreslåtte rammeplanen at den ikke omtaler vansker med språket.

Forslag til endring av kulepunkt under personalets plikter:

- Tidligere: Følge med på barnas kommunikasjon og språk og fange opp og støtte barn som har ulike former for kommunikasjonsvansker, som er lite språklig aktive eller har sen språkutvikling.
- Forslag til nytt: Observere barnas kommunikasjon og språk systematisk og fange opp og støtte barn som har ulike former for kommunikasjonsvansker eller språkvansker, som er lite språklig aktive eller har sen språkutvikling.

Flerspråk

Flerspråklighet bør nevnes spesielt. Det er problematisk at barn som benytter alternativ språklig kommunikasjon ikke forstås som flerspråklige. Flerspråk er mer enn fremmedspråk. Også de som bruker tegn til tale eller tegnspråk er flerspråklige. Bruk av f.eks. tegn til tale må ikke forstås som spesialpedagogisk, men allmennpedagogisk. Det er viktig for inkludering av barn med spesifikke språkvansker. Det er viktig å være oppmerksomme på at det ene ikke utelukker det andre. Også blant minoritetsspråklige vil omlag 5 % av befolkningen ha spesifikke språkvansker og om lag 5% vil senere utvikle dysleksi.

Forslag til endring av kulepunkt under personalets plikter:

- Tidligere: bidra til at språklig mangfold blir en berikelse for hele barnegruppen, støtte flerspråklige barn i å bruke sitt morsmål og samtidig aktivt fremme barnas norskspråklige kompetanse.
- Forslag til ny: bidra til at språklig mangfold blir en berikelse for hele barnegruppen, støtte flerspråklige barn i å bruke sitt morsmål og samtidig aktivt fremme barnas norskspråklige kompetanse, og støtte barn som benytter annen alternativ språklig kommunikasjon som for eksempel tegn til tale til å bruke den.

Kapittel 4: Barnehagens arbeidsmåter

Ingen merknader.

Kapittel 5: Barnehagens fagområder

Det er viktig at både små barn og barn med språkvansker sin kommunikasjon kommer til syne i både verbale og non-verbale uttrykk. Dette bør tilføyes i innledningen til "Kommunikasjon, språk og tekst".

Kapittel 6: Ansvar og roller

Ingen merknader.

Kapittel 7: Barnehagen som pedagogisk virksomhet

Planlegging og vurdering

Dysleksi Norge mener det er uheldig at det brukes generelle termer som "barns trivsel og allsidige utvikling" istedenfor å være tydelig på betydningen av barns språk og eventuelle språkvansker. Formuleringer som at barns allsidige utvikling skal observeres og vurderes fortløpende, er i beste fall uklare og sikrer på ingen måte behovet for å fange opp og følge opp barn med språkvansker.

Tilrettelegging av tilbudet for barn som trenger ekstra støtte

Dysleksi Norge mener dette i utgangspunktet er et svært godt avsnitt. Det er positivt at dette har fått en tydeligere plass i forslaget til rammeplan.

Det bør tilføyes til teksten at: I alle tilfeller skal barnehagen opprettholde en god dialog med foresatte om hvilke tiltak de foretar seg og hvordan utviklingen forløper seg.

Det må også presiseres i rammeplanen at sakkyndig instans i dette tilfellet etter Barnehageloven er PP-tjenesten, slik at dette blir tydeligere for alle som jobber i barnehage.

Vår erfaring er at formuleringer om barn som trenger ekstra støtte kan misforstås, selv når de egentlig er tydelige. Det er være verdt å bemerke at dette ikke er en ensartet gruppe barn. Det er viktig å unngå at dette avsnittet tolkes dithen at det kun gjelder barn med store og/eller synlige funksjonshemninger.

Kapittel 8: Overganger

I forslaget står det at barnehagen og skolen bør utveksle kunnskap og informasjon som utgangspunkt for samarbeid om tilbudet til de eldste barna i barnehagen, deres overgang til og oppstart i skolen. Barnehagen må ha samtykke fra foreldrene for å dele opplysninger om enkeltbarn med skolen.

Det påhviler barnehagen et særlig ansvar å gi foresatte god informasjon om forhold som vil ha betydning for læring slik at de kan ta gode valg. Det er ikke sånn at PPT alltid er involvert og at informasjonsflyten sikres på den måten. Det er viktig at foresatte får god veiledning. Relevant informasjon om barn som vil ha behov for særskilt tilrettelegging vil være viktig slik at skolen har mulighet til å sette raskt i gang med tilrettelegging. Ettersom deling av slike opplysninger allerede krever foresattes samtykke, mener vi at "bør" må erstattes med "skal": Dersom foresatte allerede har samtykket er det ingen grunn til at barnehagen allikevel kan velge om opplysningene skal overføres.

Det er også viktig å omtale overganger innad i barnehagen eller mellom barnehager. Slike overganger er spesielt sårbare for barn med språkvansker. Vi anbefaler at det også finnes pålitelige rutiner, eller henvisninger til slike, for overgangen mellom barnehager. Det finnes tross alt store forskjeller imellom barnehager og kommuner.

Samarbeid med PPT og barnevern synes å være tatt ut av forslag til rammeplan. Det er uheldig og Dysleksi Norge mener at dette bør prioriteres å tas inn igjen.

Utarbeiding av veiledningsmateriell

Det er positivt at det skal utarbeidet veiledningsmateriell som barnehagen kan benytte i sin arbeidshverdag. Det er viktig at det lages nytt materiell både om helt grunnleggende temaer og videreføringer, i tillegg til områder som er nye for barnehagene som følge av den nye rammeplanen. Slikt materiell må utarbeides av forskningsmiljøer i nært samarbeid med profesjonen og brukerorganisasjoner.

Dysleksi Norge mener det må utarbeides veiledningsmateriell om:

Under språk må det utarbeides et veiledningshefte som ivaretar disse 4 punktene:

1. Hvordan barn med språkvansker kan fanges opp, herunder systematisk observasjon av språk.
2. Kunnskap om forskjellige typer språkvansker og hvordan disse utarter seg over tid.
3. Kunnskap om hva som er gode tiltak for barn som strever med språk.
4. Veiledning for overgangssamtalen

Hvorfor er disse temaene særlig viktige? Faglige begrunnelser

Pedagogene og øvrig ansatte må ha kunnskap om at språkvansker ikke alltid kan sees, ("the hidden problem"). Derfor er økt kompetanse samt bruk av systematisk observasjon nødvendig for å avdekke språkvansker hos barn.

Det finnes mange verktøy for systematisk observasjon av språk.

Oslo kommune har laget sin egen, som er en plan for systematisk observasjon av språk. Svært mange barnehager bruker verktøyet TRAS, og en del barnehagelærere forsøker å observere etter eget skjønn uten å benytte fastsatte skjemaer og verktøy.

En god systematisk observasjon forutsetter at en ser på flere delkomponenter i språk over tid, gjerne etter Bloom og Laheys språkmodell som deler språket i innhold (forståelse), form (produksjon) og bruk.

Det er viktig å opplyse om hvilke typer språkvansker som enkelt kan observeres (f.eks. uttalevansker), hvilke som kan observeres og personer med tilstrekkelig kompetanse og erfaring (f.eks. de som er i risikozonen for å utvikle dysleksi) og vanskene som er komplekse og "usynlige" for det blotte øyet (som spesifikke impressive språkvansker). For å fange opp disse er det nødvendig med en systematisk observering av språk.

Materialet må inneholde informasjon om språkutvikling og forskjellige typer språkvansker, herunder spesifikke språkvansker. Det er også viktig med kunnskap om at språkvansker i barnehagealder kan være risikofaktorer for lese- og skriveutvikling og at det kan bli en livsvanske.

Det er all mulig grunn til å ta på alvor når barn viser tegn på å ha utfordringer med språket. Den velkjente "vente-og-se" holdningen er livsfarlig. Det er en vanlig misforståelse at fordi barn utvikler seg i ulikt tempo, også språklig, vil de fleste som utviser tegn på problemer ha en normal utvikling på sikt. Mange tenker at det er uheldig å sette negative merkelapper på barnet som trolig vil ta igjen de andre etter hvert. Men stemmer det at barn som har svak språkforståelse tidlig tar igjen de andre etter hvert? Forskning viser at det er stor variasjon i barns språkforståelse allerede ved 4 års alder og at denne holder seg nærmest konstant over tid. De som hadde dårlig språk ved 4 års alder hadde det også ved 7 års alder og 16 års alder. Det samme gjelder de som er språklig sterke. Forskere peker på at man de siste 10 årene har fått ny kunnskap om barns utvikling fordi man kan analysere store datamengder på en sikrere måte. Tidligere hadde man ikke den samme muligheten for å redusere

målefeil noe som kan ha bidratt til å gi et feilaktig inntrykk av at språkferdigheter ikke er så stabilt, og at barn som strever med språk tendenser til å ta igjen de andre over tid.

Flere studier viser at barns ordforråd i treårsalderen korrelerer høyt med leseferdighet ved 14 års alder (Biemiller 2004, Dickinson og Tabors 2001, Frost, Madsbjerg, Niedersøe, Oloffsson og Sørensen 2005, Hart og Risley 1995, Ottem og Frost 2005).

En kjent studie gjort av Bishop og Edmundson (1987) viste at de barna som hadde språkvansker og en generell språkforsinkelse ved 5 års alder, hadde alvorlige vansker både med språk og lesing ved 15 års alder. Litt forvirrende var det slik at 37% av barna som ved 4 års alder hadde store vansker med språket ikke viste noen tegn til slike vansker ved 5 års alder. Det som er interessant er at denne gruppen som gikk fra å ha store vansker til å ikke ha vansker ved 4 og 5 år, hadde god verbal språklig kompetanse da de var 15 år, men gjorde det dårligere enn jevnaldrende på prøver som målte fonologiske ferdigheter og lesing.

Et viktig budskap i denne longitudinelle undersøkelsen er at barn med tidlige tegn på språkvansker og som ser ut til å klare seg bra ved skolestart, likevel står i fare for å utvikle lesevansker på et senere tidspunkt. (Brekke Stangeland og Klepstad Færvang 2014).

En type språkvanske, som er den som gjerne utvikler seg til å bli en dysleksi, kan en imidlertid se tydeligere indikasjoner på. Allerede hos barn som er tre og et halvt år vil man kunne se forskjell på de barna som husker rim og regler og de som ikke gjør det. De som blant annet husker rim og regler godt, vil ha bedre forutsetninger for å lære å lese ved skolestart enn de som ikke mestrer dette (Bryant, Bradley, McLean og Crossland 1989).

Merk: Dette må ikke forveksles med de vanskeligste og usynlige vanskene. En kan ikke slå seg til ro med at et barn ikke har språkvansker fordi det kan rime.

Slik kunnskap er det svært viktig at barnehagene besitter. Holdninger som at språkvanskene går over, eller at det enkelt kan oppdages med det blotte øyet, må bekjempes om vi ønsker at barn som har spesifikke språkvansker og/eller er disponert for å utvikle dysleksi skal få et rettferdig utbytte av skolegang og like muligheter i arbeidslivet.

Vi vet at fonemisk bevissthet og bokstav-lyd -kunnskap har stor betydning for senere leseutvikling (Melby-Lervåg, Lyster og Hulme 2012, Frost mfl. 2005), og at dette er ferdigheter som kan stimuleres allerede i førskolealderen (Melby-Lervåg 2011).

For barn som ikke selv er opptatt av språkleker, vil ulike typer stimulering gjennom lek kunne kompensere for senere vansker (Hagtvet 2002, Frost og Lønnegaard 1995, Lundeberg, Frost og Petersen 1988).

Tegnspråk og tegn til tale som en inkluderende ressurs, og ikke segregerende tiltak. Statped Vest hadde i 2015 et pilotprosjekt om å lære alle barn i barnehagen tegnspråk. Barn profiterer på å lære seg et ekstra språk. For fremmedspråklige er tegnene en inngang til kommunikasjon og å lære norsk. Barn blir også bedre i stand til å kommunisere med barn som har tegnspråk som sitt språk, slik blir alle barn inkludert i fellesskapet. Vi vet at barn med utfordringer er ekstra utsatte for mobbing, krenkelser og utestenging.

Vennlig hilsen
Dysleksi Norge
v/generalsekretær Caroline Solem